

SOCIALNI OBZORNIK

OB KALNI SOTLI

Na ilovnatih tleh, pod Bočem in Rogačko goro, po tihih dolinah med zelenimi zobastimi grebeni, na širokih hrbitiščih od Sv. Mohorja tja do Žusma so se zgostili sodobni problemi ljudskega življenja in se danes bolj kakor kje drugje zrcali stiska naše družbe. Podoba valovite zemlje je pestra, alpsko predgorje je podobno kulisam fantastičnih oblik. Celjani so stražili svoje gospodarstvo na obronkih Boča, tihotapci so se pretikali skozi bukove šume in se ogibali Colskega hriba. S slatinsko vodo so si prali čreva avstrijski in ogrski fevdalci, polaščali so se bujnih gozdov in jih skrbno gojili. Kesneje si je nacionalistični nemški imperializem osvojil trge in pritisnil od severa in zapada v Slatino in razobesil domačinu nov simbol okusa in noše: zeleni štajerski klobuk z gamsovim šopom za trakom. Slovenski rodoljub, tudi bogatejši, se je umaknil med statiste, ni se drznil v Kursalon in se je pomešal med kmete pri Pošti. V kotlinah in dolinah se je vnela srdita gospodarska nacionalistična borba. Slovenski kmet je imel v meščanstvu in trški gospodi slabe vzglede, povrh ga je slepil blesk sezonskih gostov. Na pobočjih in hrbitiščih je sejal žito, redil svinje in kure, da so nesle jajca za nemško gospodo v dolini. Odprodajal je boljše vinograde in prisojne parcele v bližini Slatine za sadovnjake, kjer so se potem žogale na vzornih vrtovih samostansko vzgojene plavolase inštitutke z debelimi bobovci in kanadami. Vse naokoli, z vseh višin in kopičastih vrhov se razgledujejo bele cerkve po tem poprišču človeškega mravljišča. Malokje so vaški rezbarji izrezali toliko svetnikov in svetnic, kakor jih hranijo tamošnji božji hrami. Jokajoči in poskakujoči angelci, beli svetniki, rezljani svečniki, znameniti „hrvatski Kristuš“, vsi pričajo, da sta meščan in kmet skrbela za cerkev. Trgi se še ponašajo s starodavnimi spomini. V Lembergju, kjer se je ohranila srednjeveška struktura trga, moli iz občinske hiše bronsirana roka, ki drži nad cesto bridki meč, znamenje „krvave rihte“. Pred prvo hišo na desni strani stoji kamniti steber, ob katerem je marsikdo privezan delal pokoro za prestopke v človeški družbi, ki si je od boga izposodila sankcijo za kazen. Kakor Rimljan, čigar gnezdo so izkopali v Šmarjah pri Jelšah, se je skozi stoletja duhovna in posvetna gosposka trudila na tej zemlji za človeško blaginjo in omiko ljudstva, ki je dandanašnji zabredlo v gospodarsko, moralno in socialno stisko, da je videti vse človeško prizadevanje ničevno. Dejstvo ne preseneča, saj je slovenski kmet našel in ne po svoji krivdi vse slabe lastnosti sredine, ki ga je obdajala, ko so se maloštevilni, pogumni slovenski rodoljubi z žalostnim naporom borili za svoje prvobitne pravice.

V šumnem življenju okoli slatinskih vrelecev, kjer se v sezoni gnete gosposki svet, ob kalni Sotli, med vilami, ki tudi z zunanjo podobo izpričujejo nemške in ponemčene lastnike, na senčnih stezah pod košatimi bukvami, med razpokano ilovico, povsod se odkriva tragika našega življenjskega navora. Na tem ozemlju so kontrasti človeških usod in družbenih razredov barvitejši kakor drugje.

Sodobnega pisatelja ne zanimajo le estetska vprašanja, pokrajinska lirika in subjektivna duhovna občutja, zaveda se globokih odnosov do socialne sredine, iz katere raste, in je od njené usode odvisna tudi njegova. Že stari Goethe je neki večer presenetil Eckermanna s pomembno izjavo. Stopil je k njemu, po-

ložil prst na usta in mu smehljaje pripomnil: „To, kar vam bom sedajle povedal, vam bo življenje pogosto potrdilo. Vse dobe, ki so v nazadovanju in razkroju, so subjektivistično usmerjene, dočim imajo vse progresivne objektivno smer . . . Vsako resno stremenje se obrača iz notranjosti k svetu, kar boste spoznali kar v vseh vélikih dobah, ki so bile resnično stremeče, progresivne in vse usmerjene v objektivnost . . .“

*

Vrh zelene Janine, nad negovanim bukovim parkom, poseda vsak večer na razglednem stolpu starejša dama iz Zagreba. Zamaknjeno pregleduje hriboviti svet.

„Kako mi je Rogačka gora prirasla k srcu, das können sie nicht begreifen. Mein Matterhorn. Das ist Musik. Ljubite glasbo?“

Gospa se razvema, svetle oči ji blešče, ko pripoveduje o svojih glasbenih doživljajih. Chopina obožuje. „Kadar mi je bilo najbolj bridko pri duši,“ mi pripoveduje, „sem igrala Chopina, ein Genie, veste, er hat das Leiden der ganzen Welt empfunden. Poznate Beethovna? Er ist zu tief, zu tief. Strašno. Vsa se tresem, kadar ga poslušam. Ali Debussy? Ah te melodije. Schauen sie, unser Matterhorn wird jetzt violett.“ V kristalnem ozračju se zeleni rog izpreminja. Na zapadu žari nebo.

„Bog je samo v muziki. Sonst gibt's ihn nicht. Vse so si ljudje izmislili, da se varajo in kradejo. Verdammte Schweine. Poglejte te palače. Koliko krvavih rok se je že v njih umivalo? Früher war es der Krieg, jetzt die Banken.“

Opazujem solze v očeh. Leskečejo. Kakšno usodo prikriva ta žena, za svojo starost še vedno mladostna? Videti je, da boleha na živcih.

„Wissen sie, mein Vater je bil advokat. Dve hiši je imel v Zagrebu, živela sem kakor baronica. Poleti sem bila v Švici, Frankreich, Garmisch, Gastein, Lago Maggiore. V jeseni sem prihajala vsako leto semkaj. Diese Hügel und Berge sind bezaubernd. Oče je izgubil v kupčiji. Pred smrtjo je prodal hiše. Naložila sem v štedioni. Verflucht sei die Stunde. In zdaj? Ich erhalte mich damit, dass ich die Zimmer vermiete. Hranim vse leto, da pridem v jeseni semkaj. Če pridem v koncert — vstopnice imam zastonj — kako me gledajo tiste fukare milijonarske. Po kaj prihajajo v koncerte? Zum Teufel. Dass sie mir ihr Reichtum zeigen, ki so ga možje nakradli . . . Kaj razumejo o muziki? Nichts. Brahms ist ihnen wie der Selchermeister auf der Ilica . . . Schauen sie mich an. Vi me razumete, jaz sem popolna ruina, popolna, nič na svetu mi ni ostalo, nur den Chopin habe ich noch. Pofučkam se na štediono, na vso svinjarijo, dass mir nur mein Chopin geblieben.“ Zaničljivo zamahuje z roko in niti ne opazi, da jo v večernem hladu mrazi. Čez čas vstane in odhaja s prožnimi koraki med temnimi bukvami. Škrlatna luč lije v gozd in rdeči stoletna debela. Gospa se ustavi, pravkar je stopila v luč. „Schauen sie, dass können sie nur in der Musik ausdrücken. Kaj briga ta lepota milijonarske fukare? Ne veste kako me prezirljivo ogledujejo, kadar pridem s svojim kozarcem k studentu. Izbrala sem si tam zadaj malo hišico, sehr billig, prej sem vedno stanovala v Švicariji; kaj me briga, lepota mi je vendar ostala.“

Spremljam jo in premišljam o usodi, ki se ji blazno upira. Kako je dejala? „Razvalina sem, popolna razvalina“, le Chopina si je rešila.

Rezika je sezonska sobarica, ubogljiva, dasi malo pozabljiva. Govori s pojočim glasom. Proti večeru si včasih ukrade urico in hiti skozi hrastov gozd po ozki dolini k hišici pod Sv. Mohorjem. Nad zeleno drago stoji v pobočju nizka hišica, ki jo čuvata mož in hčerka. Rezika služi, nekaj sto dinarjev in napitnina. Nanjo Rezika najbolj pazi, lakomnosti ne more prikriti. Mož ne pridela, da bi živela do cvetja. Njivica in krava so edino premoženje. Vendar je Rezika vesela in šegava. Po višini napitnine razločuje „gospode“.

Z Boča se vrnem premočen do kože. Rezika mi ponudi kave: „Pokusili bi, gospod, je vroča in dobra.“ Pripoveduje, da si jo kuha trikrat na dan, samo kavo, nič žita, in smeje pristavlja, da je žito za zimo. Tedaj še za žitno kavo ni. Zgovorno se šali, da je treba živeti, kadar ima človek denar. Zimo že nekako pretolčejo. Druge sobarice so še modernejše, ker so mlajše. Do božiča hodijo v svilenih oblekah in nosijo floraste nogavice. O praznikih je še nekaj cvenka, potem se prične revščina, ki traja do sezone. Mesto svile oblačijo žakljevino. Naprej ne misli nihče, da je le za silo in sproti. Kadar imajo, posnemajo gospodo, ki jo v sezoni opazujejo z lokavimi očmi.

Neki dan presenetim Reziko pri knjižici. „Kaj čitate, Rezika?“ „Ah, saj nikoli ne čitam. Berta mi je posodila tole knjižico, ki je tako lepa, da se ne morem ločiti. Pobožen gospod so napisali povest o nekem zamorčku...“

Kakor živi Rezika, jih živi mnogo, marsikatera bi rada tako živela, a ne dobi službe in se zanjo na vso moč puli in prilizuje. Docela sproletarizirani bajtar je zgubil vsak ponos in vsako voljo. Ne razume nobenih teženj več, ne kmetovih ne delavčevih ne kogarkoli. Vajen je le še ubogati, prilizovati in boriti se za življenje s prihuljeno lokavostjo.

*

Nekaj dni kesneje se ustavim v Sečovem. Star mož obeša koruzo. Ponekod so že vse stene, sezidane iz blata in prebeljene, pokrite z žoltimi štoki. Starec stoka in sope. Naduha ga tare. Življenje je težavno, ne izplača se delati, pridelki nimajo cene. „Stroji so vsega krivi,“ mi toži, „če bi teh ne bilo, bi bilo dela dovolj in tudi zaslužka.“ Trdim, da nima prav. Stroji so le v pomoč, da si človek prihrani trud. Zmajuje z glavo, čutim, da mi ne verjame. Ogleduje se in našteva trdne kmete, ki so zapravili posestvo in se sedaj preživljajo le še iz dneva v dan. „Na oni strani proti Sv. Emi, tam so še kmetje, ki pridelajo do setve. Na tej strani take lahko na prste preštejete. Kadar obrodi sadje in trta, gre za silo; če je letina slaba, si izposojamo, kjer si moremo.“ Tarna mi, da služi sin na Slatini, močan je kakor medved, dve sto na mesec in napitnina. „Nanese precej, a kaj pomaga, po večini zapije.“ Stojiva in zreva v tla. Čez čas mi pomežikne in pokaže na hrib, kjer stoji mična lesena hišica med vinogradi. „Jera je premožna, pa so prišli gospod in ji toliko časa prigovarjali, da je vse zapisala cerkvi. Gotovo že težko čakajo, da pridejo po dušo.“ Smeji se in obeša štoke.

Na koničastem griču cerkvica, spodaj prijazna vas, Ložno (Loretto). Postojim in izprašujem moža, ki pobira jabolka. Sedi in se mi smeji, sline mu kapajo po bradi. Bebec. Bog vedi, da nisem še srečal na naši zemlji toliko bebecv na kupu.

*

Pod Sv. Trojico sedimo na vrtu lepe domačije. Sadovnjak, polja, dva vinograda, lep hrastov gozd na vrhu pobočja. Gospodar se je postaral, slabo

sliši, a lice razodeva ubrano radost življenjske jeseni. Ljubezen do domačije in do kraja diha iz preudarnih besed. Čital je slovenske knjige in se z mirnim smehljajem spominja borb, ki jih je preživel tod slovenski živelj. Ves je v zemlji. Vse skrivnosti, ki vplivajo na rast, pozna, žive rodovnike hrani v spominu. Razločuje prst in se spozna tudi na dolenje plasti, odkoder prihajajo življenjski soki. Pripovedujem o prepiru, ki sem ga zjutraj poslušal v trgu. Starejša ženska je kričala nad otroci in se ponašala, da je Štajerka. Gospodar mi smeje pojasnjuje, da se prepirajo zaradi konkurence. Oni preko Sotle prodajajo vse ceneje, ker so še večji reveži kakor na tej strani. Sicer pa žive v miru.

„Meni se vendar zdi, da sta dva jezika naša nesreča“, pripomni upokojeni davkar, ki se je ta dan pripeljal v gosti. Poslušam in se čudim opombi. Med ljudstvom, ki ustvarja jezik sproti, nisem čul nobene opazke, da nam je jezik v napoto. Ne morejo si pač predstavljati, da bi hodili brez svoje kože naokoli, zato ne mislijo na to in tudi ne razumejo takih zanešenih opomb. Kamorkoli sem prišel, povsod se je ponavljalo le vprašanje: kako živeti? Volja do življenja je pač močna.

*

Na solnčnem Tinskem stojita dve starinski cerkvici na zelenem hribu druga za drugo. Rezbarije na oltarjih so izredno zanimive, posebno beli „hrvatski Kristuš“. Stari Jure je že potrgal in se zadovoljen izprehaja v solncu. „Kako, Jure?“ „Dobro, gospod, k' sem pri mladem cizku.“ Sedemdesetletni mož se je pred kratkim oženil z dvajsetletnim dekletom. Meži in se smehlja. Slovenski Rabelais se še ni rodil. V teh časih se najbrže ne bo.

*

V Tržišču ob cesti, ki pelje po ozki dolini v Rogatec, stoji steklarna. Sedem in dvajsetega leta se je družba preselila iz Zagorja semkaj in sezidala novo tovarno. Industrijsko življenje je vplivalo na okolico in v marsičem izpremenilo njeno notranjo in zunanjo podobo.

V tovarni stoji peč z desetimi lonci, brusilnica za moderno brušeno steklo in plinometer. Zadaj pod gozdom je šaht, v katerem kopljejo premog za steklarstvo. Rdeči opečni dimnik sega do temena zelenega hriba, na katerem stoji tržiška cerkvica.

Že na hodniku me zajame vročina. Steklarji, po večini mladi fantje, stoje na odru pri loncih. Plamteča masa v peči reže oči, da se komaj privadijo. Ozračje je razbeljeno, da zapira sapo. Delavci so v srajcah, nekateri tudi brez njih. Ob pol petih zjutraj pristopijo, vzamejo pihalnike in hite napihovat tekoče steklo v mehurje, ki jih potem oblikujejo v lesenih modelih in žgo v peči. Proti poldnevu se zgošča vročina, zrak žehti, kdor ima čas, donaša velike vrče z vodo. Premalo je nanosijo, da bi si vsi utešili žejo. Obleka se oprijemlje teles, na koži se nabira zelenkasta patina, od napore ugaša blesk oči celó tistim, ki so najbolj vajeni. Vkljub vročini ne odloži nihče pihalnika. Želatinasti mehurji so denar, hrana, obleka in življenje. Mojster, ki je prevzel peč, plačuje od kosa. Moderni zdravnik bi utegnil izračunati, v kakšnih procentih se sušita kri in koža, kako izgorevajo pljuča, koliko hitreje se pomika življenjska ura.

Ogovorim in čakam. Delavci me ogledujejo, na ustnicah drže pihalnike, mehurji se napihujejo. Ne morejo odložiti. Naposled se Blaž, zagorski steklar, oprosti, drugi stopi na njegovo mesto, da bi ne bila skupina oškodovana. Ta dan vlivajo steklenice. Razkazuje mi tovarno in razlaga delo. Hodiva iz predela v predel. Povsod črepinje na tleh. Dvajset odstotkov blaga se pokvari, treba ga je zopet preliti, dokler se ne vda v nasilno obliko. Na pladnju jeklenega stroja se vrte kozarci, kovinaste bodice jih opasujejo s črtami. V brusilnici pokriva tla in mize stekleni prah, na brusih cvrči krhka snov. S ponosnim obrazom mi razkazuje Blaž steklene izdelke, ki že tekmujejo s češkimi. Še k stroju, ki prenaša v geometričnem razmerju ornament na steklenice, oblečene v voščene plašče. Enakomerno in točno opravlja stroj delo dvajseterih rok. V sosednjem predelu mi razkazujeta mlada zagorska profesionista, kako se slika na steklo. Zavedata se svoje spretnosti.

„Naš trg je vsa država, bližnji Orient in celó Amerika“, pripoveduje Blaž. „Kadar delamo, se marsikaj pozabi. Hude so zime, ko je ‚peč‘ mrzla in se moramo preživljati z dobrodelnimi akcijami. Saj jih poznate. Ena in tridesetega leta smo bili sedem mesecev brez dela. Trgovci so nam dajali na upanje, nekaj malega je prispevala družba. Kako smo se preživeli, vam ne znam povedati.“

V pritličju delajo delavci iz okolišnjih vasi in iz onkraj Sotle. Nekateri imajo bajto, nekaj njivic, da redijo kravo in svinje, z zaslužkom v tovarni se oblačijo.

Lepa dekleta naju ogledujejo s hodnika. „So vse Hrvatice“, se smeji Blaž. „Družine imajo veliko otrok, tudi po deset. Zemlje je komaj za enega, drugi morajo na delo, da si zaslužijo za življenje. Delo se slabo plačuje. Tudi v naših vaseh ni bolje. Najslabše se jim godi v Nagonju in na Gori. Ni še dolgo, ko je prišla od tam žena na občino in prosila koruze, da bi skuhala možu žgance za god.“

Vračava se na hodnik, zopet prihaja vročina nasproti, v loncih leskeče žareča masa. „Še sto kosov“, in Blaž hiti na delo. Že drži pihalnik in ga obrača s komaj vidnimi prijemi.

Popoldne tovarna počiva, ceste ožive. Na travniku ob Sotli srečam nove znance od zjutraj. Prestopimo Sotlo in zavijemo po kolovozu navkreber. Na ploščatem pobočju stoje nizke bele hiše, iz lesa in blata, vse ovehene s koruznimi štoki. Zagorska tla. Enaka ilovica pod nogami kakor okoli Tržišča in vendar je oblika ljudskega življenja očitno drugačna. Plotovi, barve pasov na hišah, okna, panonska streha pred gostilno, sadovnjaki izpreminjajo zunanjo obliko; govorica, noše in gibi ne morejo utajiti posebnosti ljudskega značaja. Pokojni Basariček je preselil do štiri tisoč družin iz teh krajev v Slavonijo.

„Ko smo se preselili iz Zagorja,“ pripoveduje spotoma Blaž, „smo se le počasi vživeli v kraj. Kmetje nam niso zaupali, še manj fantje, ki smo jim zapeljevali dekleta. Sedaj smo kakor doma. Pomagamo jim na polju, sami delajo v tovarni. Naši življenjski interesi postajajo isti. Kar je nas profesionistov, smo prav za prav za te čase še nekako plačani med delavci. Seveda, kadar delamo. Drugi imajo slabe plače, ki jim ne zaležejo za življenje. Najslabše razmere so med zdraviliškimi delavci. Svoje dni so imeli organizacijo, sedaj žive tja v en dan. Drug je drugemu nevoščljiv, odjedajo si kruh in ne

poznajo nobene skupnosti. Prej so jih vezali kmetiški interesi, sedaj žive tako napol, do zavesti delavskega razreda se niso povzpeli.“

Vrh pobočja stoji velika cerkev sv. Petra. Vas je raztresena proti vzhodu in jugu na ploščatem hrbtu. „Iz teh vasi prihaja veliko mladih delavcev, pri peči pomagajo. Naši iz Roden, Topol, Nimnega, od Sv. Katarine brusijo steklo.“ Postajamo in se razgledujemo po širokih hrbtiščih. Spodaj teče Sotla; ozko zeleno dolino že poznam, iz vsake hiše zeva revščina.

Ob potu stoji star gradič, čigar stene so vse porasle z bršljanom. Še enkrat pogledam v trhla okna in se čudim, da še ni razpadel. Opira se le še na nizke, široke vogalne stolpe. Ko se oziram po nizkih hišah, ne morem nikjer odkriti notranje fiziognomije teh vasi. Niso ne tlačani ne kmetje. Kmetiški proletarci brez razredne zavesti. Blaž mi slika razmere. „Žalostna je revščina v teh vaseh, ponekod še hujša kakor pri nas. Poleti hodijo moški na ciglane za delom daleč v Slavonijo in drugam. Kadar zori v savinjski dolini hmelj, se odpravi po petdeset deklet na delo. Ko se vrnejo, se gnetejo gruče pred pekarnami. Kruh jim je postala sladčica.“

Premišljam in molčim. „Samo načrtno gospodarstvo in tehnika ne bosta izpremenila temu življenju lica. Naporji za preobrazbo ljudskega življenja morajo sloneti na globokih človeških osnovah.“

Zadaj za Bočem zahaja solnce. Razgaljena ilovica krvavi. Zeleni vrhovi in hrbti so nabodeni s cerkvicami. Spuščamo se zopet v dolino.

Blaž me izprašuje, kako bi najlaže igrali Kreftove „Celjske grofe“. Delavska družina uprizarja vsako leto številne igre, ki jih obiskuje vsa „Slatina“. Letos bi radi igrali na prostem.

Pogovor se razvema, plete se o Gorkem, Rolandu, Barbusseu, Tollerju, Travnu, Cankarju, Prešernu in Tolstem. Sodbe delavskih čitateljev so zanimive, globlje kakor v sleherni meščanski družbi. Boljše plačani delavci si naročajo knjige, revije, ugibajo o slovenskem kulturnem življenju, o naši usodi. Sveži in nedotaknjeni od tradicije, so dovzetni za moderno izraznost. Smatrajo pa našo kulturno preteklost za svojo živo lastnino, ker se jim v njeni besedi odkriva lastna človečnost.

Blaž se nenadno ustavi in mi zastavi vprašanje, kako se je oblikoval ta svet, na katerem stojimo. Čutim živo žejo po globljih spoznanjih. Pripovedujejo mi, da se vrše med delavci vsako zimo redna predavanja. Moji tovariši ne poznajo še skepse, brezbriznosti za človeško usodo, letargičnega esteticizma, za katerim bolehamo intelektualci.

Ob kalni Sotli je zapredla vrbe večerna meglica. O nacionalizmu govorimo. Delavec ne pozna šovinizma, vzgajal se je v razrednem boju za človečanske pravice. Vendar se z zmagujočim prepričanjem, da je stvaritelj zemeljskih dobrin in človeškega življenja, uveljavlja v njem zavest, ki si ne dá kratiti prvobitnih življenjskih pogojev.

Rosa se je medtem v kapljah nabrala na travi. Popoldanski pogovor me je živo prepričal, da je gorenja plast delavskega razreda stopila v kulturno življenje. Prinesla je s seboj svoj posluš, oko za nove oblike in čut za novo vsebino. Ta hip sem pomislil na brusače, sklanjajoče se nad cvrčecim steklom, in na kurjače, ki jim pot na obrazu ustvarja nove maske, in sem občutil borbo dolenjih plasti za življenje.

Na ovinku stoji sključena ženica. Štrenasti lasje so mokri od vlage, na prstenem obličju se poznajo le še gube. „Najstarejša beračica,“ mi pošepeta Blaž, „ne ve več, koliko je stara. Le to trdi, da je že dolgo na svetu.“

„Če bi za košček kruha“, se oglasi iz votlih človeških prsi.

*

Obstal sem na koničastem vrhu Rogačke gore. Solnce je oblivalo temne maceljske gozdove, svetilo nad svetlozelenimi haloškimi vinogradi in ravno ploskvijo Ptujškega polja. Počasi se je premikala žareča obla in odkrivala vas za vasjo. Prikazal se je Ptuj, v goricaх Vurberg, v daljavi obrisi Maribora, pod Pohorjem Bistrica in Čadram. Na Ptujškem polju so se svetlikale bele kocke vasic, Cerkovce, za temi se raztegajo zaprti ravninski gozdovi do Frama. Solnce je posvetilo v cerkvene zidove na Ptujski gori. Medtem, ko je doline na jugu zastirala soparna meglica, so se na severu po zemlji prestavljale svetle ploskve. Strmel sem v pisano in nemirno zemljo pod sabo, v prvobitno lepoto, ki zanjo ni razlage in so jo oblikovali človeški naporji za usodo in življenje, vse podzemeljske in vrhnje sile, ki se poskušajo uravnovesiti, vetrovi in luč in nerazumljivi večni dih, ki noč in dan obuja kali. Kakor vselej na gori, sem se skrčil v nič in obšla me je silna radost sproščenosti.

V trenutku sem se zavedel, da večni dih, ki obuja kali še nima svoje podobe in so vsi zakoni življenja le sile, ki se poskušajo uravnovesiti. Ni se čuditi, da je toliko strasti, bolesti in teme v nas, kadar se sile premikajo.

Nisem ga videl, le slutil sem spodaj človeka, haloške viničarje, ptujške kmete, pohorske gozdarje, tržiške delavce, vse brezimenske množice tja do Zusma. Sodobni umetnik jih je obudil v življenje.

Vrh zelenega, skalnatega roga sem občutil njihovo prvobitno voljo do življenja, ki je tudi v meni pristrastna, a se zaman trudim, da bi našel obliko, kako jo izpovedati.

Po zapiskih priredil

JUŠ KOZAK

K R I T I K A

MIRKO JAVORNIK

SREČANJA Z NEPOZNANIMI. Knjiga o potih in o ljudeh. Krekova knjižnica. Ljubljana. 1934. 188 str.

Knjiga svojevrstnih potopisov — ponekod že posebne vrste potopisni esej — knjiga mladega, v naši književnosti nekoliko nenavadnega pisatelja zavzema med slovenskimi literarnimi novostmi zadnjega časa in še zlasti med deli mlajšega pisateljskega rodu neko docela izvirno mesto tako po vsebinski plati kakor tudi po izraznih sredstvih, ki jih pisatelj uporablja. Literatura te vrste je pri nas zelo redek pojav, še redkejša pa so dela, ki odpirajo pogled v tisti veliki svet onstran naših mejá, od katerega smo navzlic vsej svoji kulturni samozavesti vendarle še dandanašnji *dejansko, aktivno* malone katastrofalno odmaknjeni; najsi bi potemtakem „Srečanja z nepoznanimi“ morala odlikovati neka posebna aktualnost — pa vendar ni to glavni problem, ki ga knjiga postavlja; kajti nekatere svojstvene značilnosti Javornikovega pisateljskega dela odmikajo od nas tisti stvarni pomen, ki bi ga knjiga po gradivu samem in po svoji novosti morala v naših književnih relacijah imeti, potiskajo našo pazlji-